

M
Jätetty 27. 2. 50

Intendentti Jorma Leppäahon tarkastuskäynti Salon kauppalaan
liitetyllä Isonkylän alueella 11. 7. 1949.

Esihistoriallisella osastolla oli suunniteltu jo pitemmän aikaa Isonkylän raunioalueen inventointia nimenomaan sitä seikkaa silmälläpitäen, että Salon kauppalan asemakaavoitus oli uhkaamassa tätäkin entistä Uskelan pitäjän kulkakuntaa. Tutkituani ennen matkaani museon top.arkistossa vanhoja kaivauskertomuksia ja Salon inventointikertomusta vuodelta 1927 selvisi minulle, ettei tarkastuksella olisi enää muuta kuin osittaisia onnistumisen mahdollisuuksia. Jouduin suorittamaan tehtävää, joka olisi pitänyt suorittaa jo vuosikymmeniä sitten. Kartoitus on tietenkin jäänyt alueen suuruuden vuoksi. Muinaistutkijain voimin se tietenkin olisi ollut ylivoimaista. Työ olisi pitänyt suorittaa maanmittarin avulla. Ettei näin ole tehty, on vuosisadan alkupuolen Muinaistieteellisen toimikunnan vika. Jos tuosta muinaistieteellisesti arvokkaasta alueesta olisi alunperin ollut yhtenäinen kartta olemassa, muutosten seuraaminen, joita on tapahtunut orientoitumiselle tärkeiden rakennusten ja omistussuhteista johtuneiden muutosten suhteen, ollut helpompaa. Ennenkaikkea kiinteät muinaisjäännökset olisivat tulleet merkittyä oikeisiin maastokohtiin. Äyräpään kartta Nohterin Ketohaasta on ainoa käyttökelpoinen yleiskartta. Rinteen karttaa Puonnin (Palomäen) kulgasta epäilen sensijaan vanhentuneeksi se kun perustuu maanmittarin karttaan vuodelta 1885. Tämä alue jäi tarkastamatta se kun ei kuulu Salon kauppalaan.

vaan Uskelan pitäjään rajana Nohterin Ketohaka - Hämeenoja kauppalan puolelle jääden.

Aamulla 11. 7. ilmoittauduin kauppalan toimistossa, jossa kauppalan johtaja tarjosi auliisti apuaan. Sain käytettäväkseni auton sekä kauppalan insinööri Leppämäen poissa ollessa oppaakseni kartanpiirtäjä Leppäahon, joka on asemakaavoitustöissä erikoisesti perehtynyt juuri Isonkylän maastosuhteisiin. Kauppalan toimistossa ilmoitettiin, että asemakaavoitettavaksi lähitulevaisuudessa tulisi vain alue Vanutehtaan vaiheilta länteen ja että Nohterin Ketohakaa ei mikään vaara tulisi uhkaamaan, muuta kuin siinä tapauksessa, että joku suurempi teollisuuslaitos tulisi rakennettavaksi kauppalan näille liepeille. Asutuspaine Isonkylän suuntaan on nykyään heikkoa.

Tarkastuksemme aloitimme idästä Nohterin Ketohaan puolelta. Katajamäellä (kultalöydön paikka!) tapasin Mäkelän vanhan isännän, joka nuorukaisena oli ottanut osaa Äyräpään kaivauksiin. Hän oli ainoa henkilö koko paikkakunnalla, jolta sain edes jotain tietoja 1930-lukua vanhemmista tutkimuksista. Hänenkin tietonsa valitettavasti rajoittuivat melkein vain kaskuihin Appelgren-Kivalosta, Hackmanista j.n.e. Varsinaista topografista tietoa sain häneltä varsin vähän. Salmo huomauttaa stipendikertomuksessaan v. 1927, että Ketohaan raunioalue on vielä hyvin säilynyt. Tilanteen totesin tällä kulmalla olevan kutakuinkin ennallaan. Tämä selviää parhaiten siitä kun vertaa Äyräpään karttaan Ketohaan raunioista rakennustoimiston karttaan tekemiimme merkintöihin. Vain Hackmanin tutkima raunio 6 (kartassamme n:o 5) on kokonaan hävinnyt. Raunio n:o 7, jonka ladon alle menevän osan Kivikoski tutki v. 1931 oli var-

sin hyvässä kunnossa paitsi, että lapset olivat tehneet siihen rakennelmiaan. Nuo kaikki selvästi sekundääriset rakennelmat tuhosimme. Muista raunioista (tutkitut ovat Äyräpään kartan n:ot 1 - 3) ei ole muuta huomautettavaa kuin, että pienimmät ovat maatumisen ja vesoittumisen vuoksi vaikeasti huomattavissa.

Inventointi lännestä, Hypermäeltä lukien sensijaan epäonnistui osittain. Läntisintä tutkittua paikkaa, tuhoutunutta rauniota, jonka Kivikoski tutki v. 1937 ei enää osattu minulle näyttää. Kivikosken kartan perusteella raunion sija oli kuitenkin helppo merkitä suureen karttaan (n:o 22). Tämä raunio on ollut ns. Valhojanmäessä n. 150 Hellmanin palstasta luoteeseen. Rakennuskonttorin lähettämään oheisena seuraavaan maarekisterikarttaan on korkealle Hypermäkeen Joensuun kartanon maalle merkitty raunio n:o 4. Suoritimme näillä main tarkkoja maastotiedusteluja ja mittauksiakin, mutta mitään raunion paikkaa emme näiltä vaihehin löytäneet, maastokin oli jyrkkää raunionpaikaksi kelpaamatonta. Merkintä on ilmeisesti väärä ja kenties kartanpiirtäjän mittausvirheen vuoksi syntynyt. Uskoisin, että raunio 4 tarkoittaa Kivikosken tutkima rauniota n:o 22.

Isotuvan isännän tapasin ja hän näytti Kivikosken kaivauspaikan v. 1937 talon haasta läheltä Isomäen palstaa. Se on ilmeisesti rakennuskonttorin kartassa oleva raunio n:o 3. Tämän mukaisesti on karttaan merkittävissä (n:o 23) myös Alhon kanalan takana ollut epävarma raunion paikka (Kivikosken kartta vuodelta 1937). N. 100 m Ihamäen rauniosta ete-

lään Isomäen isäntä sanoi ennen olleen raunion (n:o 21).

Kaivauskertomusten avulla en ole pystynyt sitä identifioimaan.

Kuitenkin olen merkinnyt sen hävitettynä karttaan.

Sekavin oli tilanne Vanutehtaan, entisen Perälän torpan vaiheilla. En onnistunut tapaamaan ketään vanhempaa henkilöä, joka olisi tarkemmin muistanut entisistä kaivauksista ja tuhottuneiden raunioiden paikoista. Tehtailija Elkiön (Digert) kasvihuoneen ja kaivon välissä sanottiin olleen raunion paikan, jota Kivikoski oli tutkinut. Se on sama kuin rakennuskonttorin karttaan merkitty n:o 2. Tutkimukset on tehty v. 1936.

Pälsin ja Kivikosken tutkimusta v. 1934 autotallin takana olevan hiekkakuopan reunalla olleen suurimmaksi osaksi tuhotun raunion paikalla ei kukaan muistanut. Raunion kohta on kuitenkin kaivauskertomusten mukaan kartalle sijoitettavissa (n:o 18). Autotallin vaiheilla kerrottiin myös tehdyn löytöjä. Aikaa vievän tarkastelun jälkeen minulle museossa vihdoin selvisi, ettei paikka voi olla muu kuin Hackmanin v. 1916 Perälän torpan alueella tutkima löytökohta (n:o 17). Tehtailijan asuinrakennus on juuri Perälän torpan vanhalla tontilla. Autotalli on kartan mukaan samanlaisen tiekaarroksen pohjoispuolella kuin löytökohtakin Hackmanin mukaan. Hackmanin kuvaus löytöpaikasta, jossa sanotaan mm. "i nordlig riktning förbi torpet till vaddfabriken" vaikka pitäisi sanoa "i sydlig riktning", johti minut pitkäksi ajaksi harhaan. Kaivajan tekemä erehdys on kylä ymmärrettävä, sillä torpan pohjoispuolella oli jo silloin vanutehtaan omistamaa maata.

Tallgrenin v. 1912 osittain kaivama raunio lumppuvaraston kohdalla sijaitti kaivajan ilmoituksen mukaan tehdasrakennuksesta

"9 - 10 m joelle päin". Tehtaalla tarkoitetaan tässä tapauksessa vanhaa vanutehtaan rakennusta, joka sijaitsee alempana mäenrinteellä. Että näin on täytynyt olla osoittaa Tallgrenin ottama valokuva n:o 2451, jossa tehdasrakennuksen pitkältä sivulta pistäiksee joelle päin pieni kylkiäinen aivan kuin rakennuskonttorin kartassakin. Lisäksi karttaankin on merkitty juuri Tallgrenin mainitsemalle kohdin varastorakennus, jollainen tosin on myös vastaavalla kohdalla ja etäisyydellä uudenkin tehdasrakennuksen joenpuolella. Tallgren mainitsee myös kiviä otetun "toisestakin roukkiosta, joka on rakennuksesta toista-kymmentä SW". Tämäkin raunio lienee kokonaan tuhoutunut. Molemmat rauniot voidaan merkitä karttaan (n:ot 19 - 20). Sensijaan Tallgrenin v. 1916 kaivamaa rauniota tehtaan kellarin paikalla en ole saanut sopimaan rakennuskonttorin karttaan. Ilmansuunnissa tai jossain muissa suhteissa on kaivajalle tullut erehdys. Raunio pitäisi Tallgrenin ilmoituksen mukaan olleen tehdasrakennuksesta 13 - 15 m SE. Tällöin raunio tulisi suunnilleen nykyisen tien toiseen reunaan, mutta Tallgrenin kartassa vanutehtaan konttoriksi merkitty rakennus tekee tuon mahdottomaksi.

Vanutehtaan ja Katajamäen raunioalueiden väliin on merkitty kaksi rauniota, toinen hävitetty (n:o 16), toinen säilynyt (n:o 6). Katajamäellä ollessamme Mäkelän isäntä sanoi hävitetyksi merkityn raunio vaiheilla kaivetun joskus hyvin kauan sitten (Appelgren-Kivalo?). Paikkaa en pystynyt vanhoista kaivauskertomuksista identifioimaan. Säilyneeksi merkitty raunio taas on pieni vesaikkaa kasvava kumpare, joka voi olla hauta-raunio. Molempien viimeksimainittujen tarkastuskohteiden identi-

fiolminen jäi siitäkin syystä, kun kummankin tontin asujamet eivät olleet kotosalla. Paikkain mahdolliset vanhat nimet jäivät näin ollen saamatta. Mäkelän isäntää en taas olisi enää sinä päivänä tavannut, joten apua ei siltäkään puolelta ollut saatavissa.

Lähimpään työohjelmaan ehdotan otettavaksi viimeainitun raunio tutkimisen se kun on pihapiiriin kuuluen alttiina häviötykselle. Tutkimusten yhteydessä voisi vielä yrittää penkoa Vanutehtaan ympäristöäkin nimenomaan ottaa selvää olisiko Tallgrenin v. 1912 vain osittain tutkimasta ja sen vieressä olleesta kokonaan tutkimatta jääneestä rauniosta sittenkin maanpinnan alla jotain jäljellä. Samalla saattaisi inventoida Uskeleen kuuluvan Palomäen kulkakunnan. Suosittelisin kartoituksen jatkamista 1:2000 mittakaavassa tuohon suuntaan. Voi olla, että kauppalan rakennuskonttori saattaisi antaa apunsa tähän työhön kartoittajan muodossa, jollei ilmaiseksi niin ainakin "lainaamalla" hänet Toimikunnan käyttöön korvausta vastaan. Kartoitustyö tässä mittakaavassa ja laajuudessa edellyttää joka tapauksessa ammattimiehen apua.

Helsingissä 14. 2. 1950.

Yama Leppänen

Kertomusta seuraa maarekisterikartta mittakaavassa 1:4000 ja Salon kauppalan rakennuskonttorin laatima kartta mittakaavassa 1:2000 molemmat kauppalan kuuluvasta Isonkylän alueesta.